IDEILE LINGVISTICE ALE LUI EFTIMIE MURGU

DE

CARMEN-GABRIELA PAMFIL

1. Prin întreaga lui activitate științifică și prin crezul său politic revoluționar, Eftimie Murgu se înscrie în Școala latinistă, mișcare culturală din secolul trecut ale cărei direcții și multe din realizări au fundamentat știința românească modernă. Puțin studiată și unilateral înțeleasă, gruparea „puriștilor", inițiată de corifeii Școlii ardelene, a fost apreciată, în general, pornindu-se de la exagerările sau erorile făcute de reprezentanții ei, și acestea, adesea, amplificate de exegeți.

Contribuția lui Eftimie Murgu la dezvoltarea lingvisticii românești este aproape necunoscută[1], deși a apărut în urmă cu mai bine de zece ani o ediție care cuprinde cele mai importante din scrierile sale[2]. Însemnate idei lingvistice conține, de asemenea, capitolul al treilea, §153 *(Despre semnile conceptelor)* din manuscrisul *Curs de filosofie*, Iași, 1834—1835, f. 128^r—138^r, predat de Murgu la Academia Mihăileană[3]. Având o solidă cultură generală, o riguroasă metodă de lucru, o minte pătrunzătoare și cuprinzătoare, Murgu, fără o pregătire filologică specială, dar cu alese lecturi din acest domeniu și cu cunoștințe sistematice de filosofie și istorie, a abordat probleme lingvistice dintre cele mai complexe, reușind uneori să formuleze principii cu aplicabilitate generală ; el continuă, în acest fel, preocupările lui P. Maior, Gh. Șincai și P. Iorgovici și anticipă pe cele ale lui T. Ciparîu, Heliade Rădulescu și B. P. Hasdeu, ca și unele idei de teoria limbii formulate explicit în Europa apuseană abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

2. Eftimie Murgu și-a exprimat opiniile în legătură cu unele probleme de limbă în lucrarea *Widerlegung oder Abhandlung welche unter dem Titel vorkommt : iErweis, dass die Wallachen nicht Romischer abkunft sind, und diess nicht aus ihrer italienisch-slavischen Sprache folgt. Mit mehreren Grunden vermehrt, und in die wallachische Sprache ubersetzt durch S.T....*, Ofen, 1830[4], unde polemizează cu istoricul maghiar Sava Tököly. Acesta, preluînd părerile lui Fr. J. Sulzer și parțial pe ale lui J. Christian Engel, publicase, mai întîi în 1823, la Halle, o broșură în care discută originea poporului român și a limbii române, apoi, în 1827, o altă lucrare care reia concluziile enunțate anterior, potrivit cărora poporul român ar fi de origine slavă, iar limba română un amestec de slavă cu italiană.

---

[1] Unele aspecte ale activității sale lingvistice au fost prezentate de I. D. Suciu, *În legătură cu Eftimie Murgu și cu obiectivitatea științifică*, în LR, XIX, 1970, nr. 5, p. 465—467; Alexandru Metea, *Preocupări filologice în scrierile lui Eftimie Murgu*, în AUT, VIII, 1970, p. 143—152.

[2] Eftimie Murgu, *Scrieri*, ediție îngrijită cu o introducere și note de I. D. Suciu, București, 1969.

[3] Acest manuscris se află la Biblioteca Centrală Universitară din Iași, sub cota ms. III—15.

[4] *Combaterea disertației apărută sub titlul : Dovadă că românii nu sînt de obîrșie romană și că acest lucru nu reiese din limba lor italiano-slavă. Completată cu mai multe argumentări și tradusă în limba română de S. T., Buda, 1827 și Dovada că românii sînt urmașii de necontestat ai romanilor ; în care scop se adaugă cîteva disertații adecvate. În fine, Observație privind anticritica aceluiași S. T., cuprinsă în anexă.* Redactat de E. Murgu, Buda, 1830. I. D. Suciu, în ediția citată, dă, în paralel, traducerea românească a textului german.

BDD-A1433 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:27 UTC)

Ca și P. Maior, mai înainte, Murgu dovedește cu argumente istorice, lingvistice și logice, întemeiate pe informații preluate, mai ales, din scrierile istoricilor latini, vechi greci și bizantini pe care le interpretează din perspectiva rezultatelor teoretice la care se ajunsese pînă în vremea lui, că poporul român este urmașul coloniștilor romani rămași încontinuu atît la nordul cît și la sudul Dunării și că limba română este romanică în structura și caracterul ei. În afirmarea originii neromane a poporului român, Sava Tököly pornea de la etimologia slavă a cuvîntului *vlah*[5]. E. Murgu sesizează astfel un criteriu important și general valabil în studierea relației dintre numele etnice și originea popoarelor, anume că nu trebuie să se judece originea popoarelor după etimologia termenilor cu care sînt numite acestea sau după analogiile posibile cu alte cuvinte ; dacă totuși se poate stabili un raport între originea poporului și numele său etnic, aceasta trebuie să se facă numai în legătură cu numele pe care și-l dau membrii acelui popor, și nicidecum cu denumirea dată de neamurile vecine care folosesc alte denumiri decît cele cu care se autodenumește poporul respectiv[6].

Pentru dovedirea caracterului romanic al limbii noastre, E. Murgu aduce unele argumente de natură logică, altele deduse pe baza propriei observații a unor fapte de limbă. El îmbrățișează opinia după care românii au continuat pînă în secolul al XV-lea scrierea cu alfabet latin și că numai după scindarea bisericii creștine, mitropolitul Teoctist l-ar fi convins pe Alexandru cel Bun să introducă alfabetul chirilic, pentru ca prin aceasta, să întărească cultul ortodox. Ca urmare, „toate cărțile scrise cu litere latine, în curata limbă maternă, au fost supuse anatemei și arse în mod public" (p. 189)[7].

Introducerea alfabetului chirilic a adus cu sine — după părerea lui Murgu — unele modificări de natură fonetică în limba română : „Cuvintele au început să fie falsificate ca pronunțare, datorită scrierii străine" (p. 335). El crede, astfel, că datorită folosirii alfabetului chirilic *deu* a devenit *zeu*, *dicere* a devenit *zicere* etc. Explicația este greșită, dar rămîne valabilă ideea că scrierea influențează limba. Așadar, Murgu observă, înaintea apariției cărții lui A. A. E. Schleiermacher, *De l'influence de l'écriture sur le langage*, Darmstadt, 1835, considerată cea mai veche lucrare cunoscută în care se discută raportul dintre scriere și limbă[8], că grafia a putut influența evoluția limbilor.

Contra opiniilor unor învățați străini, E. Murgu susține nu numai continuitatea neîntreruptă a românilor și a limbii latine la nordul Dunării, ci și unitatea lingvistică a românilor de pe ambele maluri ale fluviului, arătînd că limba macedoromânilor „este tot o limbă romană asemănătoare celei românești" (*Scrieri*, p. 198) și că „și în partea aceasta a Dunării se vorbesc mai multe dialecte ale limbii române, dar dintr-o diversitate de dialecte nu se poate conchide asupra unei diversități de limbi" (p. 320). Foarte actuală este și opinia conform căreia dialectele românești urmează unele particularități dialectale latinești populare[9] : „Întrucît pe timpul

---

[5] Etimologia cuvîntului *vlah* și a variantelor sale (germ. *Walach*, rus. *voloh*, gr. βλάχος ung. *oláh*, bulg. *vlah*, care stă la baza formei românești, scr. *vlah* etc.) a fost mult discutată în trecut. Fr. Miklosich credea că acest nume a fost dat românilor de către slavi care denumesc cu el, ca și germanii, popoarele romanice, în general ; Šafařik și Pott îi atribuie origine celtă ; Leibniz îl derivă din germ. *Wallen* „migrare"; Thunmann îl explică prin sl. *vleč* „nomad", iar Engel îl apropie de Volga etc., la Al. Philippide, *Originea poporului român și a limbii române*, curs universitar (caiet care a aparținut lui M. Costăchescu), 1906—1907, p. 1—2, (aflat la Biblioteca centrală universitară din Iași, sub cota ms. III—265).

[6] Pentru evidențierea arbitrarității relației dintre etimonul numelui etnic și originea grupului etnic, Murgu recurge la exemplificări hilare : „Cu ce succes ar reuși un german să ajungă la deducerea originii ungurilor, dacă ar căuta aceasta exclusiv în etimologia cuvîntului *ungar* [subl. n.], care s-ar asemăna cu cuvîntul *Hunger* [„foame"] ? (*Scrieri*, p. 128). Mai tîrziu și Heliade Rădulescu, discutînd aceeași chestiune, se întreba dacă se poate deduce, prin apropiere fonetică, că *muscal* se trage din *muscă*. (Vezi G. Ibrăileanu, *Opere*, VII, București, 1979, p. 356).

[7] Această aserțiune a fost preluată de la D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, vezi Partea a III-a, Cap. V *(Despre literele moldovenilor)*, București, 1973, p. 371, și P. Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, Buda, 1834, p. 251—253. T. Ciparîu combate, în repetate rînduri, cu argumente științifice această idee ; pentru el, ea este „o ficțiune neistorică" (*Despre limba română*, Blaj, 1877, p. 25).

[8] Vezi Flora Șuteu, *Influența ortografiei asupra pronunției literare românești*, București, 1976, p. 19.

[9] Ideea a fost amplu dezvoltată de G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, 1980, p. 111 ș.u., ca și în unele lucrări mai vechi.

BDD-A1433 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:27 UTC)

migrației de transplantare romană către Dacia, se găseau în Italia mai multe dialecte ale limbii latine vulgare, iar unele mlădițe venind aci din toate părțile Italiei, urmează că acestea au adus deci mai multe dialecte cu ele, care se mai găsesc într-adevăr și astăzi la îndemînă" (p. 222). Dar Murgu conclude că deși româna cunoaște o diversitate dialectală manifestată, mai ales, în fonetică, în ansamblul ei, limba este unitară.

3. Formația logico-filosofică l-a determinat pe Murgu să abordeze unele probleme lingvistice din perspectiva relației limbă-gîndire. Recunoscîndu-i funcțiile de modelare și de exprimare a gîndirii, Murgu sesizează și rolul limbii de fixare a gîndirii într-o formă materială : „Noi ca și din fire legăm conțepturile noastre de termini și apoi cînd ne înfățoșăm ceva, gîndim totdeodată și despre terminile cu care prin obicinuirea noastră este încopcietă așa o înfățoșare. De aice vine aceea că adesăori mai înainte ne aducem aminte de termini decît de conțepturi, așa încît să vede iarăș [că] natura ar fi rînduit terminii în chip de *simboluri* [subl. n.] prin care parte să ne statornicim și să ne prcinoim în memorie cugeturile noastre care să le împărtășim altora pre aceste" (*Curs de filosofie*, f. 130^{v}—131^{r}).

Pentru Eftimie Murgu cuvintele sînt *semne*, și astfel le denumește în mod curent. Pentru înțelegerea naturii și conținutului specific semnului lingvistic, el consideră necesară discutarea tuturor categoriilor de semne, ilustrarea acestora cu exemple[10]. În concepția lui Murgu, *semnul* „îndeobște este un obiect simțelnic, care sau din fire sau prin învoirea oamenilor este hotărît spre aceea, că afară de sine, să deștepte în noi încă reprezentația a acestui obiect" (*Curs*, f. 128^{v}). Semnul este natural „firesc" sau convențional „voințelnic" (fi. 129^{r}). Firești sînt *semnele naturale* („mișcarea vinilor este semn firesc al vieții", f. 129-) ; convenționale sînt *simbolurile* („schiptrul este semn voințelnic a stăpînirii cei mai înalte", f. 129) și *cuvintele* [= semnele lingvistice] „(De semnile cele voințelnice să țin așișderea și termini [i], vorbele și cuvintele", f. 129^{v}) Cuvintele sînt strîns legate de reprezentări și noțiuni, de aceea, „de atîte speții sînt terminii, de cîte sînt reprezentațiile și conțepturile cele printr-însii însemnate" (f. 129^{v}). Astfel, Murgu distinge : nume proprii, nume universale și terneni tehnici (f. 129^{v}—130^{r}). El precizează caracterul de substitut al semnului, care ar realiza în conștiința vorbitorului reprezentarea obiectului pe care îl desemnează și „afară de sine", *în absentia*, deci, dar acest fapt este caracteristic numai semnului lingvistic, nu și indicilor. Probabil, sub influența lui Herder, Schlegel și W. von Humboldt[11], Eftimie Murgu discută despre *organismul lingvistic*, relevînd caracterul limbii de ansamblu organizat, și despre structura specifică a unei limbi. Astfel, vorbind despre pătrunderea elementelor neogrecești în limbile romanice, el emite printre primii la noi, ideea limbii ca sistem : „În acest caz aceste cuvinte italienești preluate din limba grecească ar manifesta, potrivit organismului lingvistic[12] deosebit ,flexiune, terminații și gust grecesc, însă în loc de aceasta se observă că elementele preluate grecești au suferit o modificare romanică" (*Scrieri*, p. 270). Cf. și : „După recunoașterea originii, curățirea limbii, prin care cuvintele străine, parțial curente și nepotrivite organismului vorbirii precum și proprietăților acesteia, sînt eliminate" (p. 331).

4. Analizarea faptelor de limbă în legătură cu realitățile istorice și sociale l-au condus pe Murgu la enunțarea unor idei privind interdependența limbă—societate. Plecînd de la necesitatea înlocuirii alfabetului chirilic și a purificării limbii române de elementele slave, mai ales, și de la nevoia introducerii de cuvinte noi, de origine latină, în scopul unei exprimări mai potrivite și mai elegante, Eftimie Murgu, urmîndu-l pe P. Iorgovici și premergînd lui A. T. Laurian, A. Pumnul și, parțial, lui T. Cipariu, propune unele modalități de îmbogățire a limbii : una analitică, „în măsura în care examinăm etimologia, baza și rădăcina limbii române, pentru a fundamenta prin aceasta reguli generale, după care se efectuează derivările necesare cuvintelor ce lipsesc" (*Scrieri*, p. 332) și alta sintetică, „prin înlocuirea cuvintelor lipsă din limba latină". Ca și P. Maior[13], învățatul bănățean era conștient de faptul că latina de la baza limbii române este diferită de latina clasică. El consideră, însă, că, pentru introducerea unor termeni noi, trebuiau reconstituite forme și cuvinte latinești populare pentru a fi în spiritul limbii române. În *Cursul de filosofie*, Murgu stabilește, chiar, legi de folosire a cuvintelor : „În genere, la întrebuințarea terminilor, în chip de lege ne poate sluji că să întrebuin-

[10] O asemenea abordare a teoriei semnului lingvistic este foarte actuală. Vezi și Dumitru Irimia, *Curs de lingvistică generală* (uz intern), Iași, 1978, p. 171 ș.u.

[11] G. Ivănescu, *În Sintaxa limbii române* (curs litografiat), Iași, 1947—1948, p. 29 ș.u., stabilește filiația ideii de limbă ca existență organică.

[12] Editorul a tradus greșit *Sprachorganism* prin *organ al vorbirii*.

[13] Vezi G. Istrate, *Moștenirea lingvistică a lui Petru Maior*, în AUI (serie nouă), Secțiunea III, e. Lingvistică, tom. XVIII, 1972, p. VI—VII.

BDD-A1433 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:27 UTC)

ţăm termini însemnători, nu săci, hotăriţi, proprii şi lămuriţi. În deosăbit, în privirea către noi înşine la întrebuinţarea terminilor să cuvine să ne aducem aminte cum că mai potrivit este ca să însămnăm unul şi tot acelaş conţept cu unul şi tot acelaş termin" (f. 132^r—132^v).

Eftimie Murgu distinge două stiluri (sau cum zice el, „folosiri") în limbă[14]: comun şi ştiinţific (f. 132^r), şi pentru că obiectivul său principal consta în formarea terminologiei ştiinţifice la români, el stabileşte cîteva reguli de folosire a cuvintelor tehnice, valabile, în parte şi astăzi: „1. să nu întrebuinţăm termini tropiceşti şi metaforiceşti... 2. să încungiurăm terminii îndoielnici şi universali... 3. să întrebuinţăm termini însămnători... 4. terminii să fie înţăleşi [„definiţi"] ca nu cumva să nu să priceapă... 5... să nu întrebuinţăm termini străini" (f. 133^r—134^v). Însă Murgu face unele concesii atît polisemiei, cu condiţia să fie bine precizat sensul nou, cît şi termenilor străini, pe care, asemenea lui P. Iorgovici, îi doreşte „derivaţi" în spiritul limbii române.

Printre argumentele invocate de Murgu în susţinerea tezei sale conform căreia limbii române, avînd structură romanică, îi sînt neadecvate atît alfabetul chirilic, cît şi elementele lexicale slave, se află şi ideea că *organele de vorbire* nu sînt identice la diferite popoare şi că acest lucru condiţionează specificul unei limbi. S-ar părea că el acordă conformaţiei organelor materiale ale articulării sunetelor, bazei de articulaţie, înaintea lui Constantino Nigra[15] şi Hermann Osthoff[16] statut de cauză a schimbărilor limbilor: „Mult timp s-a scurs pînă cînd bietul român a putut stăpîni limba slavă nepotrivită organului său de vorbire" (*Scrieri*, p. 192). Sau: „Cuvinte străine, necorespunzătoare organului de vorbire românesc" (p. 342); „Limba slavă constituie o imposibilitate pentru organul vorbirii romane[17], precum şi limba romană pentru slav" (p. 347).

În relevarea caracterului romanic al limbii române, Murgu aduce în discuţie, pe lîngă unele aspecte morfologice româneşti raportate la alte limbi romanice ca italiana sau franceza (comparaţia adjectivelor, conjugarea verbelor, formarea unor moduri şi timpuri), şi lexical, în care distinge, înaintea lui Hasdeu[18], un nucleu principal, în exclusivitate latin, şi unul periferic, mobil, în care se cuprind şi cuvinte de alte origini. Cu această ocazie, Eftimie Murgu formulează unul dintre cele mai eficiente principii de stabilire a structurii lexicale a unei limbi[19]. „După părerea mea, structura unei limbi poate fi dedusă din următoarele principii: 1. Din cuvintele cele mai trebuincioase ale unei limbi, considerate în stare naturală. Aceste cuvinte ar putea fi numite pe drept, cuvinte ale primei necesităţi, *verba primae necessitatis*... [2]. Principiul al doilea constă în proprietăţile de coincidenţă ale limbii ce se analizează, cu acelea ale unei alteia, ale căror origine şi caracter sînt cunoscute" (*Scrieri*, p. 203—204). Determinarea structurii lexicale a unei limbi pe principii asemănătoare fusese făcută anterior de Giulio Perticari (1779—1822), pe care Murgu îl citează. Principiul lui Murgu a fost cunoscut în epocă. G. Bariţiu a folosit metoda lui pentru dovedirea latinităţii limbii noastre în polemica cu J. K. Schuller[20].

O asemenea perspectivă în cercetarea unei limbi i-a înlesnit lui Murgu surprinderea legăturii indisolubile între limbă şi societate: „Limba este limitată la societate, şi în afara acesteia ea este nu numai lipsită de scop, dar aproape imposibilă" (*Scrieri*, p. 203). De aceea, el consideră absolut necesar ca naţiunile să-şi cunoască originea, împrejurările istorice şi social-politice în care s-au format, dar mai ales istoria limbii, căci, în concepţia lui „Limba şi naţiunea sînt legate într-olaltă în modul cel mai intim, ca atare formarea na-

---

[14] Ion Heliade Rădulescu, în Scrisoarea I către C. Negruzzi, 1836, diferenţia „limba ştiinţelor sau a duhului" de „limba inimii sau a sentimentului". (Vezi Al. Andriescu, *Stil şi limbaj*, Iaşi, 1977, p. 240 ş.u.).

[15] *La poesia popolare italiana*, în „Romania", 1876, p. 462, la A. Philippide, *Originea românilor*, vol. II, Iaşi, 1927, p. 246.

[16] *Das phisiologische und psychologische Moment in der sprachlichen Formenbildung*, Berlin, 1879, p. 16, la A. Philippide, *op. cit.*, p. 246.

[17] Ca şi P. Iorgovici (*Observaţii de limbă românească*, ediţie critică de Doina Bogdan-Dascălu şi Crişu Dascălu, Timişoara, 1979, p. 77) şi Ion Budai-Deleanu (vezi Ion Gheţie, *Opera lingvistică a lui Ion Budai-Deleanu*, Bucureşti, 1966, p. 114), Murgu foloseşte adesea *roman* cu sensul de „român".

[18] Vezi I. D. Suciu, *În legătură cu Eftimie Murgu şi cu obiectivitatea ştiinţifică*, în LR, XIX, 1970, nr. 5, p. 465—467; id., *Introducere* la Eftimie Murgu, *Scrieri*, p. 78.

[19] Principiu formulat ca atare şi aplicat de Al. Graur, *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române*, Bucureşti, 1954.

[20] Vezi I. D. Suciu, *Introducere* la Eftimie Murgu, *Scrieri*, p. 78.

BDD-A1433 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:27 UTC)

țiunii poate fi favorizată numai prin formarea limbii" (p. 371). Trebuie să observăm că și aici, ca și în cele mai multe cazuri, Murgu ,vorbind despre limbă, se referă la aspectul literar al acesteia și că principiile sale puriste, avînd sprijin în modelul altor limbi literare, ca germana, de exemplu, vizau limba de cultură, mai ales.

Pe linia preocupărilor de modernizare a limbii române, Murgu surprinde unul din izvoarele dezvoltării acesteia, anume contradicția între posibilitățile de comunicare existente și ideile ce urmează a fi exprimate, evidențiind relația dintre emanciparea culturală și progresul limbii. În *Curs de filosofie*, E. Murgu preciza : „Cultura limbei ca o firească urmare a culturei cei din lăuntru cu toate că nu poate merge înaintea culturei cei din lăuntru, pentru aceea totuș ca cu atît mai sigur să propășească, trebuiește oarecare îndreptare. Deci pe lîngă cîștigarea ideilor celor ce ne luminează mintea, să cuvine a lua aminte, cum că aceste idei atunce vor întra în comerțul național, cînd să vor însemna prin termini potriviți cu duhul nației și cu firea limbei naționale" (f. 138[r]).

Eftimie Murgu și-a prezentat ideile lingvistice în lucrări de istorie și filosofie scrise în germană și română și a reușit să-și formuleze concepția modernă cu o claritate remarcabilă în ambele limbi. El a avut în vedere mai toate aspectele limbii, astfel încît urmărirea ideilor lui lingvistice oferă o imagine aproape completă a mișcării latiniste din care a făcut parte.

BDD-A1433 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:27 UTC)